

Frank Sawyer

A gondviselő félelem

Teológia Kányádi Sándor költészetében

Vannak vidékek gyönyörű tájak

Kányádi Sándor 1929-ben született az erdélyi Nagyalambfalván, földműves családban. Középiszkolás éveiből hármát a székelyudvarhelyi református Kollégiumban, egyet a Római Katolikus Főgimnáziumban végzett, majd négy éven keresztül a Fémipari Líceumba járt. 1950-ben költözött Kolozsvárra, ma is ott él. Rövid színművészeti tanulmányok után a kolozsvári Bolyai Tudományegyetemen tanult irodalmat. Ezt követően versírással, többek között gyermekversek írásával, verseinek kiadásával, műfordítással foglalkozik. Több folyóiratnál dolgozott, évtizedeken keresztül a *Napsugár* című gyermeklap szerkesztője. Már a 80-as évekig – gyermekversei mellett – megjelenhetett néhány kötete, nemcsak Romániában, hanem Magyarországon is. Több irodalmi díjat is nyert, például a Rómániai Írószövetség Díját, Kossuth-díjat (1993) és Herder-díjat (1994). Rainer Maria Rilke verseinek műfordítását tartalmazó kötete 1990-ben az „Év könyve” elismerést kapta. Összegyűjtött verseit 1997-ben adták ki Budapesten *Valaki jár a fák hegyén* címmel.

Mit várhatunk Kányáditól? Mi jellemzi költészetét? Meghatározó témái a politika és a vallás, csakúgy, mint a személyes értékek és a szeretet, az eszkatológia vagy a reménység. A teológia, filozófia és etika tanáraként szembevető számomra vallásos háttere, mely fakadhat családjából, iskoláiból, vagy személyes fogékonyságából. Semmiképpen sem mondhatjuk azt, hogy kizárólag vallásos költő, de vallásosság is jellemzi költészetét. Azt sem szabad elfelejtenünk, hogy hosszú éveken keresztül Nicolae Ceaușescu rezsimjének árnyékában kellett alkotnia, mely sokak számára az egyéni túlélésért való küzdelmet jelentette, valamint az erdélyi magyarság fennmaradásáért való küzdelmet is. Falun nevelkedett, néhány verse ezekről a vidékekről, gyönyörű tájakról szól. Ez az eltűnőben lévő, érintetlen természet és falusi élet, annak romantikus tájai és minden virágzó gyönyörűsége keveredik intellektuális mélységekkel és költői exegézissel. A szó mint közlési lehetőség a költészetben, illetve az emberek közötti mindennapi párbeszédben, valamint Isten Igéjének világosságaként kap hangsúlyt verseiben: a reménység és a világosság szavai ezek a politikai rendszerek és az emberi szenvedés sötétsége, keserősége és félelmei között. Így ír az *Előhangban*:

*vannak vidékek gyönyörű
tájak ahol a keserű
számban édessé ízesül
vannak vidékek legbelül*

*szavak sarjadnak réjtjein
gyopárként sziklás bércein
szavak kapaszkodnak szavak*

Látni fogjuk, hogyan találja meg a költő ezeket a „gyönyörű tájakat” a költészetben, a szeretetben és Isten kegyelmében.

Kányádi sokféle témáról írt különböző stílusban és költői hangnemben. Találunk nála szabad verset, szabályos verset, haikut és epigrammaszerű strófát. Szabatos angol fordítások készültek verseiből, még akkor is, ha a műfordításokról általában tudnunk kell, hogy nem mindig kapják el az eredeti vers hangulatát, árnyalatait, szimbólumait, metaforáit vagy rejtélyes mélységeit, azok minden játékoságát és őszinteségét. A tanulmány megírásához Peter Zollman fordításait használtam fel, aki nagyon ügyesen ültette át ezeket a verseket angol nyelvre.¹ A fordításokat az eredetivel egybevetve megállapíthatjuk, hogy Zollman hű maradt Kányádi megfogalmazásaihoz, miközben bizonyos szabadsággal is él annak érdekében, hogy az angol változat is magával ragadó olvasmány lehessen.

Ebben a tanulmányban Kányádi költészetének teológiai vonásait vizsgáljuk. A *Halottak napja Bécsben* című versében – melyet később közelebről is szemügyre veszünk – a költő a koncentrációs táborok terrorját, a történelem iróniáját és súlyát érzékelteti rövid töredékekben. Ezek a szilánkok (melyek szívéből szakadtak ki) tartalmaznak kétségbeesett imákat és kérdéseket, kétségeket és reményeket, melyek a politikai örülettel, sőt a világ végével kapcsolatban fogalmazódnak meg. Filozófiai és teológiai jellegűek ezek, és szenvedélyesek. Szenvedélyesség mellett azonban átgondoltság és remény is jellemzi a költőt. Töprengés és egyfajta belső tánc lesz úrrá rajta, amikor felragyog előtte a fény. Van világosság, de sok a sötétség is. Nem tagadja a sok átélt árnyékos időszakot. Amikor nem látja a Napot, olyankor legalább a Holdra tekinthet. Amikor a Hold elsötétedik, a Nap felkel. Ilyen értelemben költészete szinte már természetfeletti, lemerészkedik a halál árnyékának völgyébe, miközben tekintetét a csillagokra szegezi.

Kányádi nemcsak komoly témájú verseket írt, melyek provokatív politikai és etikai felhanggal bírnak, hanem könnyed, ártatlan gyermekversek is születtek tőlől, mintha csak egy nyári napon éppen ugrókötelezne. Ebben a könnyed versben is visszhangzik azonban valami mélyebb erkölcsi elkötelezettség:

*Ha én zápor volnék,
égig érő zápor,
áztatnám a földet
istenigazából.*

¹ Peter Zollman: *Sándor Kányádi: There is a Land. Selected poems*. Budapest, Corvina Kiadó, 2000.

Ezt a játékos gyermekverset lehet úgy is értelmezni, hogy a világnak etikai megtisztulásra van szüksége, sőt vallásos megújulásra, újbóli megszentelődésre. Pontosan ez az, amit Kányádi időnként kimond verseiben. Az igazságosságért, a szeretetért és reménységért folyó küzdelem ebben a világban, a befejezetlen váltság érzete a főbb témái ennek a magyar hangnak a 20. század második felében. A 21. század küszöbén jól tesszük, ha elmerengünk gondolatain, hiszen a közelmúlt háborúi és terrorista eseményei igazolták, hogy Kányádi mondanivalója maradandóan időszerű ebben a sebektől vérző világban.

Befejezetlen váltság

Bár gyönyörű vidéken, de félelmek között élünk. Ez az emberi állapot a szenvedés és a bűn állapota. Félelmeinknek sokszor a politikai hatalommal való visszaélés az oka. Kányádi ezekről is, sőt ennél többről is ír. Ebben a tanulmányban kifejezetten műveinek vallásos mélységeit tárjuk fel. A következő vers például (1984-ben írta) fontos abból a szempontból, hogy megérthessük Kányádi saját költői-vallásos útkeresését:

Elmaradt találkozás Pilinszky Jánossal

*egyszer már majdnem sikerült
egyik verssorod csuhakötélén
mint az artistáknak a trapézig
följutnom de láttam hogy te a
megváltás lassacska kétezer
év óta egyre húzódo zűrös
utómunkálataival vagy el-
foglalva szemérmesen és
megértő tisztelettel vissza-
ereszkedtem a porondra*

Jóllehet Pilinszkyre utal, sokat elmond önmagáról is, hiszen nemcsak nagy tisztelettel hajt fejet Pilinszkynek a befejezetlen váltság tényével vívott küzdelme előtt, hanem saját maga is többször hangot ad ennek a kérdésnek. Természetesen mindenki tudatában van a fájdalomnak és a szenvedésnek, az igazságtalanságnak és az elnyomásnak. Vannak azonban olyanok, akiket mindez érzékenyebben, mélyebben érint, talán azért, mert ők maguk szenvednek, vagy mert mások helyett, másokkal való együttérzésből szenvednek. A kérdést sokan boncolgathatják, de nem mindenki teszi azt a „befejezetlen váltság” összefüggésében. Nem ritka az a költő, akiknek szótárában ott van a „megváltás” szava és fogalma. Kányádi a megváltás reménységéről beszél. Úgy teszi ezt, hogy közben mindkettőre mutat: a megváltásra és annak befejezetlenségére. 1974-ben például ezt írta:

Folytonosság

*áldozóhely volt szentély
pogány templom később keresztény
mutatja még egy-két mohos darab
a hajdani falat*

*most csak hely fű fa és bokor
tenyészet csöndjében élni akar
lábod ősi ösvényre ismer
akármikor jössz itthon van az isten*

Változással jár a fejlődés és a hanyatlás is. Egy pogány templomból Krisztus egyháza lesz, de az egyház is hanyatlik, olykor magatehetetlenül az elnyomó rezsimnek uralma alatt, máskor éppen saját akaratából a szekularizálódásnak köszönhetően. Megdöbbentő a versben, hogy Isten még mindig itt van, a hanyatlás és a befejezetlen váltság közepette is. „Folytonosság” van terveiben. Mindent az örökkévalóság szemszögéből kell nézni: „sub specie aeternitatis”, ahogyan a teológusok mondják. Ez a gondolat többször is megjelenik verseiben.

Az *Ahogy* (1994) című versben másképpen, egzisztencialista módon is megfogalmazza ezt:

*ahogy az isten észrevétlen
beléd épül minthogyha volna
ahogy te is valamiképpen
vagy a ház és annak lakója*

*ahogy az erek mint a húrok
aztán csak száll elszáll a lélek
vagy sortűz nyomán tova surrog
rajban akár a seregélyek*

Szélsőségesen egzisztencialista és apokaliptikus szembesülés ez lelkünk egyéni sorsával. A reményteli mozzanat akkor jelenik meg, amikor azt mondja a költő, hogy Isten beléphet az életünkbe, és mi azonosulhatunk Isten jelenlétével és tervével ebben a világban. Teológiailag megfogalmazva: majdnem mindig hiba azt gondolni, hogy megtaláltuk a mennyet a földön. Istent megtalálni, ahogyan Pál apostol mondta a sztoikusokat idézve: mint Akiben élünk, mozgunk és vagyunk – ez az Örömhír. Mi „elszállunk” ugyan, de közben már meg is tapasztaljuk Isten jelenlétét: „vannak vidékek gyönyörű tájak”.

Félelem és kegyelem

Fordítsuk most figyelmünket egy kulcsfontosságú versre, mely 1994-ben keletkezett, és amely az összegyűjtött verseket tartalmazó kötetnek címadó verse lett:

Valaki jár a fák hegyén

*valaki jár a fák hegyén
ki gyűjtja s oltja csillagod
csak az nem fél kit a remény
már végképp magára hagyott*

*én félek még reménykedem
ez a megtartó irgalom
a gondviselő félelem
kísért eddigi utamon*

*valaki jár a fák hegyén
vajon amikor zuhanok
meggyűjt-e akkor még az én
tüzemnél egy új csillagot*

*vagy engem is egyetlenegy
sötétlő maggá összenyom
s nem villantja föl lelkemet
egy megszülető csillagon*

*valaki jár a fák hegyén
mondják úr minden porszemen
mondják hogy maga a remény
mondják maga a félelem*

Az „Isten félelme” bibliai kifejezés, melyet régebben gyakrabban hallhatunk, olvashatunk, mint korunk modern/posztmodern társadalmában, noha azt még ma is sokan ismerik és említik is. Az „Isten félelme” nem valami negatív dolog: Isten törvényének és akaratának tiszteletét jelenti. A jól ismert zsidó gondolkodó, Martin Buber írja, hogy az istenfélelmet akkor kezdjük felfogni, amikor helyzetünk kusza, bizonytalan, és amikor úgy fogadjuk el helyzetünket naponként, mint ami Istentől van. A Biblia valóban azt mondja, hogy „az Úrnak félelme az ismeret kezdete” (Példabeszédek 1,7). Buber azt is mondja, hogy mielőtt találkozhatnánk Isten szeretetével, találkozunk kell igazságosságával is, ami félelemmel tölt el és egyben pozitív célt tűz ki elénk. A „félelem” szónak pozitív oldala is van: az igazságosság Istenének tiszteletét jelenti. Azt, hogy félünk ítéleté-

től, amikor mi magunk szándékosan igazságtalanok vagyunk. Buber megértette, hogy vannak rosszabb dolgok, mint az „Isten félelme”: „Isten távolléte”, vagy Isten akaratának tagadása rosszabb.²

Kányádi nagyon jól érzékeli a remény és a félelem bibliai összetartozását. Az Isten félelme magába foglalja az isteni kegyelemben való részesedést is. Az előző vers Istennek sorsunk fölötti szuverenitásával indul. A költő talányosan kérdezi meg, hogy mitől kell félnünk, ha már nincs reménységünk, ugyanakkor ki is egészíti a kérdést: félelmeim és reményeim között valaki kézen fogott. Isten kegyelme (irgalma) jelen van, mint „gondviselő félelem”. Ez a tömör kifejezés jól tükrözi az istenfélelem és az isteni gondoskodás paradoxonját. Nem a költő feladata mindezt teológiai szempontból részletesen kifejteni. Teológusok és filozófusok köteteket írtak a gondviselésről, determinizmusról, a gonosz problematikájáról, a reménység és kegyelem egzisztencialista szükségességéről. Kányádi először erejű versszakokban mutat mindezeknek a mélyére.

Az első strófában tudatja velünk, hogy Isten szuverén. Isten az Úr, hiszen a fák hegyén az isteni hatalom jár, aki adja az életet és a halált: „ki gyűjtja s oltja csillagod”. A következő két sor paradoxont fejez ki: „csak az nem fél kit a remény / már végképp magára hagyott”. Az olvasó (hallgató) gondolhatja azt, hogy ez a reménytelenségre utal. A következő két sor azonban továbbra is fenntartja a hit paradox voltát: „én félek még reménykedem / ez a megtartó irgalom”. A vers közepén aztán egyértelművé teszi, hogy itt valóban a hit paradox voltáról van szó: „a gondviselő félelem / kísért eddigi utamon”. Ezt követően a vers nem hoz semmi lényegileg újat, de mindenképpen elmélyíti az ezzel a paradoxonnal kapcsolatos érzéseket: a reményt és a félelmet egyaránt. A harmadik versszak az eljövendő világosság reményét fejezi ki, a negyedik arra emlékeztet, hogy sötét ítélet várhat dolgokra, legalábbis rám. Az ötödik strófa megismétli a remény és a félelem lehetőségét: „mondják hogy maga a remény / mondják maga a félelem”.

A költő egyenlőképpen megtartotta a reményt és a félelmet is, az általa sugallt, egyéni megtapasztalásból fakadó („eddigi utamon”) válasz azonban az, hogy a gondviselés magába foglalja a kegyelmet. A félelemnek vallásos mélysége van ebben a versben. Más versekben politikai félelemre utal. Soha nem áll távol tőle ez a téma. Az *Útravaló ének*ben a következőt mondja:

*Megáll a nap a delelőn
s dúdolja döngicséli
a legeslegnagyobb öröm
félelem nélkül élni
és ontja ontja sugarát
hogy jutna bár egy résnyi*

² Buber 1951-ben tartott előadásokat a Columbia, a Yale, a Princeton és a Chicago egyetemeken az „Istenfogyatkozás” témakörben. Ezek később (1952-ben) nyomtatásban is megjelentek, angol nyelven *The Eclipse of God*, németül pedig *Gottesfinsternis* címmel.

*oda is ahol nem lehet
félelem nélkül élni*

Máshol ezt azzal egészíti ki, hogy van remény „míg a harmatból egy csöppnyi megmarad” (*Viseltes szókkal*).

Uram ki vagy s ki mégse vagy: töredékek halálról és életről

Forduljunk most a *Halottak napja Bécsben* című vershez, amely jól ábrázolja a költő teológiai útkeresését. Több üzenete is van ennek a hosszú versnek, nem tudunk most mindegyikkel foglalkozni, ehelyett kiemelünk néhány olyan megfogalmazást, melyek kifejezetten „Kányádi teológiájára” mutatnak rá. A paradoxon magas fokát találtuk nála „a gondviselő félelem”-mel kapcsolatban. Ebben a hosszú versben is hangot ad ennek, amikor azt mondja:

*Fehér templomokban
fehér imádságot
hej regő rejtem*

*fekete templomban
fekete imát
hej regő rejtem*

*fehér templomokban
fekete imát
hej regő rejtem*

*fekete templomban
fehér imádságot
hej regő rejtem
azt is megadhatja
az a nagy úristen*

Ez a világban lévő jónak és rossznak paradox talánya, mely ott van minden emberi megtapasztalásban, a templomokban és az imádságokban is. A vers néhány sora élénken ábrázolja a háború okozta szenvedéseket, emlékezetünkbe idézve ezzel a magyar háborús költészet más sorait is Radnóti Miklóstól (1909–1944) vagy Pilinszky Jánostól (1921-1981).

*tüzet immár sokat láttunk
égő várost is csodáltunk
poklok poklára is szálltunk*

megásni tűz elföldelni

*megásni tűz elföldelni
megásni tűz elföldelni*

*csak a bíró késett eddig
bűn bűn alól új bünt vedlik
s nem tudhatjuk vajon meddig*

*tartatunk ítélet nélkül
s mint bűnhődtünk azt is végül
nem róják-e vissza vétkül*

*lám a kétség belénk dobban
hihetünk-e vajon abban
mi sem marad megtorlatlan*

...

*... egy anyának
négy szép gyermeke maradt a romok alatt*

*poklot miattuk ki reszket
aki győzött aki veszített?*

bűn a vég és bűn a kezdet

Itt ismét a világban lévő jó és rossz paradoxonjával találkozunk. Van valami „pokoli” a világban lévő szenvedésben és rosszban, nem tudunk kitérni a kérdés elől: miért van annyi szenvedés? Feltehető ez a kérdés az emberi felelősséggel kapcsolatban. Fel lehet tenni, és Jób óta fel is teszük ezt a kérdést Istennek. Miért vár még a bíró? – kérdezi Kányádi. Mennyire vagyunk ártatlanok? A költő később így folytatja litániáját:

*Uram ki vagy s ki mégse vagy
magunkra azért mégse hagyj
ajtódon félve kaparász*

*kis szárnyával e kis fohász
gyermeki hangon gügyöget
dicsértessék a te neved*

Az Istennel kapcsolatos paradoxon – aki van s aki még sincs – hosszú teológiai hagyományt és hitbeli megtapasztalást tudhat maga mögött. A misztikusok csakúgy, mint a dialektikus teológia azt hangsúlyozta, hogy mihelyst kimondunk valamit Istenről, annak veszélye fenyeget, hogy Istent a magunk alkotta istenkép-

re szűkítjük. Isten soha sem pontosan olyan, mint amilyennek mi határozzuk meg. A teológiai tanok segíthetnek, de akadályozhatnak is, hiszen amint úgy tűnik, hogy Istent sikerült rendszereinkbe beszorítani, azonnal észre kell vennünk, hogy Istent nem lehet foglyul ejteni.

Ez visszavezet bennünket a hit gyermeki megtapasztalásához. Kányádi megfogalmazása hasonló Tennyson mondanivalójához:³

<i>Our little systems have their day;</i>	<i>Kis rendszereink ideikkel tűnnek,</i>
<i>They have their day and cease to be:</i>	<i>Napjaikkal megszűnnek létezni:</i>
<i>They are but broken lights of Thee,</i>	<i>Ők csak fényeid tört sugarai,</i>
<i>And Thou, O Lord, art more than they.</i>	<i>Uram, fölötte vagy Te mindegyiknek.</i>

<i>Oh yet we trust that somehow good</i>	<i>De ó mi mégis bízzuk, hogy jóvá lesz</i>
<i>Will be the final goal of ill,</i>	<i>Végül mindaz, ami még rossz,</i>
<i>To pangs of nature, sins of will,</i>	<i>Test kínja, s akarat – a gonosz,</i>
<i>Defects of doubt, and taints of blood;</i>	<i>Kétkedés, és vér szennyeinek terhe.</i>

<i>Behold, we know not anything;</i>	<i>Lásd, mi tudni semmit sem tudunk:</i>
<i>I can but trust that good shall fall</i>	<i>Remélhetem csak, hogy eljön majd a jó</i>
<i>At last – far off – at last, to all,</i>	<i>Végül mindenkihez végre a távolból,</i>
<i>And every winter change to spring.</i>	<i>És minden teljünkől lesz tavaszunk.</i>

<i>So runs my dream: but what am I?</i>	<i>Így álmodom álmom, de mégis mi vagyok?</i>
<i>An infant crying in the night:</i>	<i>Az éjjelében zokogó gyermek:</i>
<i>An infant crying for the light:</i>	<i>Világosságért zokogó gyermek:</i>
<i>And with no language but a cry.</i>	<i>Ki beszélni nem, csak sírással tudok.</i>

Hasonlóképpen Kányádi is a gyermeki bizalomhoz érkezik el, és rájön, hogy nem határozhatjuk meg, mit cselekszik Isten, miért enged meg annyi szenvedést és rosszat.

Apokaliptikus vég

A *Halottak napja Bécsben* a világvége apokaliptikus látomásával zár. Illik a vershez, hiszen teológiai és filozofikusan kozmo-logikus. A Kányádi által felvázolt apokaliptikus sorok csak vázlatok maradnak, kísérletek annak kimondására, amit nem lehet kimondani. Ő mégis rászánja magát:

³ A versszakok Tennyson *In Memoriam A. H. H.* c. hosszabb verséből származnak, melyet egy közeli barátja halála (1883) utáni időszakban írt. Az itt idézett verssorok szét-szórva találhatóak a versben. A vers ismertetését lásd John D. Jump (szerk.): Tennyson: *In Memoriam, Maud, and other poems*. London, Dent & Sons, 1974. (A fordító megjegyzése: nem találtam meg a vers magyar műfordítását, az itt közölt fordítás a szó szerinti jelentést igyekszik visszaadni.)

*Akarva nem akarva
itt meg kell állanunk
valami eltakarta
vezérlő csillagunk*

*pedig sehol egy felhő
nincs egy tenyérvnyi folt
más csillag sincs ha feljő
egymaga lesz a hold*

*ormok és tornyok dőlnek
egymásra hangtalan
minden ránca a földnek
kisímul boldogan*

*ki elkezdett bevégez
nincs gondunk ezután
talpunk alatt a csöndes
gömbölyű óceán*

*Ahogy a harangok a harangszót
felejttem hamar minden örömöm*

*bort ide angyalkák az ajtóm elibe
világból válni akarok
szabadok közé szállni*

*Utána már semmi sem következhet
csak a lebegés olyan szegényen
akár egy hidrogénatom
de megkísérthet még a félsz
ha netán eszükbe jutna
elvenni az egyetlen megmaradt
elektronunkat is
így legalább
megvolna még a remény a tíz-húsz
milliárd évnyi jövőndőbe vethető
hit a feltámadásra
vagy valami ahhoz hasonlóra*

A költő megtapasztalja, hogy „vezérlő csillagunk” olykor rejtve marad. A magyar költészetben gyakran találkozunk a csillaggal, mint a remény és az útmutatás jeleivel.⁴ A csillagok elhalványodása, az értelem, a reménység és Isten eltűnése, mind valós megtapasztalások. Mégis – mondja Kányádi –, amikor a kozmikus rend visszatér a káoszhoz, új és irgalmas béke támadhat.

A harangszó – mely esküvőkön és temetéseken is egyaránt szól – az életünket meghatározó félelmekre és reményekre emlékeztet. József Attila jól ismert szavai vésték ezt be jól a magyar gondolkodásba *Téli éjszaka* című versével:

*A kék, vas éjszakát már hozza hömpölyögve
lassúdad harangkondulás.
És mintha a szív örökről-örökre
állna s valami más,
talán a táj lüktetne, nem az elmulás.
Mintha a téli éj, a téli ég, a téli érc
volna a harang
s nyelve a föld, a kovácsolt föld, a lengő nehéz.
S a szív a hang.*

A harangok szólnak. Az élet mulandó. A költő, amikor ezt 1976-ban írja, a jövővel kapcsolatos teológiai (és kvázi-teológiai) motívumokat és tudományos (kvázi-tudományos) mérlegeléseket elegyít. Ott a félelem, hogy még több elvétel, és ott a remény „a feltámadásra / vagy valami ahhoz hasonlóra”. A távoli jövőt is „sub specie aeternitatis” kell szemlélni.

Fájdalommal teli költészetének könnyein keresztül Kányádi mindig Isten mosolyában reménykedik. Kész Istenhez úgy beszélni, ahogyan egy gyermek beszél. 1985-ben írta:

*Isten háta mögött

üres az istálló s a jászol
idén se lesz nálunk karácsony
hiába vártok
nem jönnek a három királyok

sok dolga van a teremtőnek
mindenkivel ő sem törődhet
messzi a csillag
mindenüvé nem világitat*

⁴ Lásd Frank Sawyer: Csillagnézőben. *Theologia naturalis a magyar költészetben*. In *Sárospataki Füzetek* 2003/2. 7 s. köv.

*megértjük persze mit tehetnének
de olyan sötétek az esték
s a szeretetnek
hiánya nagyon dideregtet*

*előrelátó vagy de mégis
nézz uram a hátad mögé is
ott is lakoznak
s örülnének a mosolyodnak*

Zárásként hadd álljon itt a „többszöri nekirugaszkodással” (1975 és 2002 között) írt *Sörény és koponya* című poémájából a második rész epilógusának két utolsó strófája, amelyben ezt mondja a költő:

*s hadd löjjék szét mit ők emeltek
templomot gyárat hidat házat
gyilkolják egymást népek nyelvek
paránya sincs a szeretetnek
nincs bennük szemernyi alázat*

*imát is azért imádkoznak
öléshez kérik segítséged
dicsőségedre ha kik voltak
növényeknek és állatoknak
nekik adj örök üdvösséget*

Kányádi versei sokszor tekinthetők imának: *Kyrie eleison* – Uram irgalmazz, hadd legyenek gyönyörű tájak. Költészete ugyanakkor az, amit teológusok az *intellectus fidei* aktusának neveznek: a hit által világosságot nyert értelem keresése. A hit nem tisztáz mindent, de az értelem sem. A hitre alapozott értelem viszont reményt ad. Ebben az értelemben Kányádi azzal a meggyőződéssel nézhet szembe a világgal, annak minden ellentmondásos reménységével és borzalmas kudarcával, hogy mindaddig van remény, „míg a harmatból egy csöppnyi megmarad”.

Fordította: Rácsok Gabriella

Más dolog valami erdős magaslatról látnunk a békeség hazáját...
és ismét más dolog megmaradnunk az odavezető úton.
Augustinus: *Vallomások*